وشەکان … خەندە حەمید

(لە ژیانماندا خۆمان بڕیار دەدەین و شتەکان هەڵدەبژێرین، بەڵام قورسترین شت ئەوەیە لەگەڵ هەڵبژاردنەکانماندا بژین(.

وشەکان فیلمێکی ڕۆمانسی، درامییە، لە سێپتەمبەری ٢٠١٢ بڵاوبۆتەوە. لەلایەن (بڕەین کلوگمان، لی سترێنتەڵ)ەوە نووسراوە و دەرهێنراوە. ئەم فیلمە سیناریۆیەکی بەهێز و نمایشێکی جوان لەخۆدەگرێ، بە کۆتاییەکی چاوەڕواننەکراو تەواو دەبێت. هەریەک لە ئەکتەران برادلی کوپەر (ڕۆی)، زۆیی ساڵدانە (دۆرا)ی هاوسەری ڕۆی، هەروەها جێرمی ئایرۆنس)پیاوە پیرەکە(ڕۆڵی تێدا دەگێڕن. بە بۆچوونی من ئەمە باشترین فیلمی برادلی کوپەرە.

ئەم فیلمە هاوکات چەند چیرۆکێک دەگێڕێتەوە، یەکێک لەوانە بڵاوبوونەوەی کتێبی (The words وشەکان)ی نووسەر (کلایتۆن هامەند)ە، ئەمە ناوی فیلمەکەشە. لە کتێبەکەدا سێ چیرۆکی بەنێویەکداڕۆتبوو باس دەکرێ. ئەم فیلمە لە نێوان گەمەی زمانەوانی و گێڕانەوەدا، هەندێ جوان و ورد چنراوە، لەڕوانەر لە نێو دیمەن و سەردەمە جیاوازەکان سەری لێناشێوێ، بەڵکو هەریەکەیان دەبێت بە چیرۆکێك بۆ لەڕامان و چێژوەرگرتن. پلۆتی ئەم فیلمە لە تەک تێگەیشتنی ڕوودانگە (واقع) بە گریمانە خودییە زمانەوانییەکانەوە خەریکە، بەڕێی پەیوەندییە تێکهەڵکێشەکانەوە، بەشێوازێکی تایبەتی گێڕانەوە لێککگرێدراون و لە فیلمەکەدا نیشاندەدرێن.

پیاوە پیرەکە لە گەنجیدا وەک سەرباز لە کۆتایی دووەم جەنگی جیهانی بۆ فەڕەنسا نێردراوە. لەوێ کچێک دەبینێ و خۆشی دەوێ، دواتر هاوسەرگیری دەکەن و منداڵێکیان دەبێت. زۆر بەختەوەرانە دەژین، لەپڕ منداڵەکەیان نەخۆشدەکەوێ و دەمرێ، لەوێوە تراژیدی ئەو خێزانە دەستپێ دەکات. ژنەکەی هاوسەری زۆر غەمبارە، دەیەوێ بۆ ماوەیەک پشوو بدات، بۆیە بۆ لای ماڵی دایکی دەڕوات. کوڕە گەنجەکە زۆر بێتاقەت دەبێت، دەیەوێت غەمەکانی بە نووسین دەرببڕێ.

هەربۆیە چیرۆکی ژیانی خۆی دەکات بە ڕۆمانێک، لەکاتی نووسینیدا هەندێ قووڵ بۆتەوە هەست بە کات ناکات، ناخوات و ناخواتەوە هەتا ڕۆمانەکەی بە دوو هەفتە تەواو دەکات. ڕۆمانەکە بۆ هاوسەرەکەی دەبات، لەبەرئەوەی هەندێ کاریگەرە، ژنەکە ڕۆمانەکە هەڵدەگرێ و یەکسەر دەگەڕێتەوە بۆ لای هاوسەرەکەی، بەڵام لەکاتی دابەزیندا لە شەمەندەفەرەکە لەبیری دەچێ. بەهۆی ونکردنییەوە دوو هاوسەرەکە

جیادەبنەوە. نووسەرە گەنجەکە شێتئاسا سەری خۆی هەڵدەگرێ و هەرگیز ناگەڕێتەوە بۆ لای هاوسەرەکەی. ئەمە یەکێک لە چیرۆکەکانە. چیرۆکەکەی تر لەو کاتەوە دەستپێ دەکات کە ڕۆی و دۆرا بڕیاری هاوسەرگیری دەدەن، بۆ مانگی هەنگوینی دەچن بۆ پاریس، لەوێ لەکاتی بازاڕکردندا لە ئەنتیکەخانەیەک، ڕۆی تەنیا جانتایەکی کۆنی بەلاوە سەرنجراکێشە، بۆیە دۆرا وەک دیاری بۆی دەکڕێ.

ڕۆی نووسەرێکی هەوڵدەرە، دەیەوێ نووسینەکانی بخوێندرێنەوە، بەڵام شکست دێنێ. چونکە پاش چەند ساڵ لە نووسینی ڕۆمانێک ناتوانێ بڵاوی بکاتەوە، ل□ بەرئەوەی هەموو چاپخانەکان ڕەتی دەکەنەوە! ئەو لە نووسیندا گیری خواردبوو، نەی دەتوانی بنووسێ، شتەکانیشی قبوڵ نەدەکران. ڕۆژێک لەنێو جانتا ڕەشەکە بەڕێکەوت فایلێک دەدۆزێتەوە، کۆمەڵێ پەڕەی کۆنی تێدایە کە ڕەشنووسی ڕۆمانێکە، دەست دەکات بە خوێندنەوەیان ناتوانێ واز لە خوێندنەوەیان بێنێ تاکو تەواوی دەکات. ئەم ڕۆمانە ناوی نووسەرەکەی لەسەر نییە، هێندە کاریگەری لەسەرداناوە ناتوانێ بەو شێوەیەی پێشوو بژی.

ئەو بە خوێندنەوەی دەرک بەوە دەکات کە ئەو هەرگیز ئەو کەسە نییە کە پێی وابوو ئەوە، دەترسێ هەرگیزیش نەبێ بەو کەسەی کە پێی وابووە دەبێت بەو! بۆیە بڕیار دەدات تایپی بکات، بەبێ ئەوەی بزانێ بۆچی ئەوە دەکات. ڕۆی هەموو وشەی سەر پەڕەکانی تایپ دەکردەوە وەک خۆی بەبێ ئەوەی هیچی لێبگۆرێ، تەنانەت هەڵەی ڕێنووسیشی ڕاست نەدەکردەوە. ئەو دەیویست بزانێ هەستێکی چۆنە بەر وشەکان بکەوێ و دەستیان لێبدا. دۆرای هاوسەری لەکاتی تایپکردندا دەیبینێ، ئەو بێئاگایە لەوەی ئەو ڕۆمانە هی ڕۆی نییە، بۆیە دواتر دەیخوێنێتەوە زۆر کاریگەری لەسەر دادەنێ. دوای گەڕانەوەی ڕۆی لە کارەکەی، دۆرا بە گریانەوە پێی دەڵێ: تۆ هەموو ئەو شتانەی کە هەمیشە ویستوتە ببی. داوای لێدەکات چاپی بکات چونکە لە هەموو کارەکانی پێشووتری باشتر، جیاوازتر، پڕتر و ڕاستگۆیانەترە، بۆیە دەبێ ببینرێ.

دەڵی تۆ هەمیشە ویستوتە ببی بە نووسەرێکی باش، تۆ بەمە دەبی بە نووسەرێکی مەزن. گەر ل□ بەر خۆت ئەوە ناکەی تکایە لەبەر من بیکە. لەژێر کاریگەری ئەمە ڕۆی بڕیاردەدات ڕۆمانەکە بەناوی خۆی بڵاوبکاتەوە. ڕۆی خۆی وەک نووسەری ڕۆمانەکە نیشاندەدا، ناوبانگێکی زۆر پەیدا دەکات. ڕۆژێکیان پیاوە پیرەکە بەدوای ڕۆیدا دەڕوات تاکو خۆی وەک یەکێک لە خوێنەرەکانی نیشان بدات، دەیەوێ چیرۆکی خۆی بۆ باس بکات. بەڵام ڕۆی نایەوێ گوێی لێبگرێ پیاوەکە

بە دەنگی بەرزەوە دەڵێت؛ ئەو چیرۆکە لەبارەی پیاوێکە کە کتێبێکی نووسیوە و دواتر ونی کردووە، پاشان کەسێک دۆزیویەتەوە.

لێرەوە ڕاستییەکان لە نێوان پیاوە پیرەکە و ڕۆیدا ئاشکرا دەبن. ڕۆی زۆر پەشیمانە لەوەی کردوویەتی، دەیەوێ ئەوە ڕاست بکاتەوە، قەرەبووی بکاتەوە، هەوڵدەدات کتێبەکە بەناوی ڕاستەقینەی نووسەرەکە بڵاوبکاتەوە، هەموو ڕاستییەکان ب□ خ□□□ک بڵێت. بەڵام زۆر درەنگە، پیاوە پیرەکە هەرگیز ڕازی نابێ ئەو تەنیا مەبەستی بووە ڕۆی بزانێ نووسەری ڕاستەقینەی کتێبە کێیە، چونکە سەبارەت بە ژیانی خۆی، هاوسەر و منداڵەکەیەتی، سەبارەت بەو خ□ش□ی و ئازارانەیە، ئەو وشانەی لێوە لە دایکبووە. دەڵێ: تۆ ئەو وشانەت برد، پێویستە ئازارەکانیشی بەریت. تراژیدی پیاوە پیرەکە ئەوەیە وشەکانی لەو ژنە زیاتر خۆشویستووە کە پاڵنەری بووە بۆ نووسین. لێرەدا ئەو پرسیارەت لا دروست دەبێ، چۆن مر□ق ب□ یاریدەی وشەکان دەتوانێ شاکار بئافرێنێ، کە بۆ هەر سەردەمێک و زمانێک، تازە و ناوازە بێت. وەک ماسیاسی فەیلەسوف دەڵێ: ”نووسین لەنێو دڵی هەموو زمانێکدایە.”

ئەم فیلمە لەبارەی ئەوە نییە چۆن ڕۆی نووسینەکە دەکا بەهی خۆی، بەڵکو لەبارەی ئەو وشانەیە کە ڕۆی خۆشیدەویستن، بەڵام ئێستا بوونەتە مۆتەکە بۆی، لەبەرئەوەی دوای ئەو ڕۆمانە هیچ شت□ک□ی نەنووسی هەروەک پیاوە پیرەکە لە دوای بزرکردنی ڕۆمانەکەی نەیتوانیوە تاکە وشەیەکی تر بنووسێ. لەوێدا هەست دەکەی دزینی چیرۆکی ژیانی کەسانی دیکە چەندە دڵڕەقانە دەردەکەوێ، دواجار ڕۆی داهاتووی خۆی پێ لەناوبرد.
لە کۆتاییدا، هەرچەندە وا دەردەکەوێ کە هەردوو نووسەرەکان ڕۆی و هامۆند هەمان کەسایەتی بن، بەڵام لێڕوانەر هەرگیز دڵنیا نابێتەوە سەرەڕای لێکچوون و خاڵە هاوبەشەکانی نێوانیشیان.

سەبارەت بە کاری هەرەوەزی …

ئیدریس مستەفا

کورتەیەک بۆ ناساندنی هەرەوەزی :

هەرەوەزی دیاردە و بوونەکی مێژوویی و جیهانیی هەیە، هەرچەندە زۆر جار ڕەنگ و دەنگی سەردەمی سەرهەڵدانەکەی خۆی گرتووە؛ هەندێک جار وەک خۆکۆمەکیی ئایینی گروپە ئایینی و □□□وییەکان دەرکەوتووە و هەندێک جار وەک خۆکۆمەکیی خێڵەکی و گوندەکان دەرکەوتووە و هەندێک جاریش وەک خۆبەسەی کۆمەڵەی هاوچەرخەکان لە سەردەمی جەنگەکان و قاتوقڕیی وشکە ساڵەکان دەرکەوتووە، بەڵام لە نێو هەموو سەردەمەکان هەرەوەزی و بیرۆکە و ئاوەزی ژیانی هەرەوەزیی بەجۆرێک بوونی هەبووە .
لە نێو ئەم ڕۆژگارەش لە هەرێمی کوردستان خەریکە لە نێو دەروونی قەیرانە ئابووریی و کولتووریی و مۆراڵیی و ڕامیاریی و جەنگیی-سەربازییەکان بەجۆرێک هەروەزییەکان و بیرۆکەی هەرەوەزی کۆمەڵایەتیی وەک ئەڵتەرناتیڤێک خۆی دەردەخاتەوە. سایتی دەنگەکان وەک بەندگەی دەنگە ڕۆشنبیر و ڕەخنەگر و ناڕازی و بەهەڵوێستەکان بە ڕۆشنایی خستنە سەر مێژووی بزووتنەوە و بیرۆکە هەرەوەزییەکان لە هەرێمی کوردستان و ناوچەکە ئەم تەوەرەیەی بۆ گفتۆگۆ و لێدوان لەو بارەوە کردووەتەوە، بە هیوای سەرهەڵدان و درووسبوون و دروستکردنی دیالۆگ و لێدوانیی جەماوەریی و کۆمەڵایەتیی لە بارەی هەرەوەزی و بزووتنەوەی هەرەوەزی وەک ئەڵتەرناتیڤ.

لێرەدا بە زنجیرە وەڵامی نووسەران و چالاکوانانی بواری هەرەوەزی بڵاو دەکەینەوە. 6

چاوخشانێکی خێرا

کاتێک مرۆڤەکان پێویستیان بە یەک بوو دەستیان دایە یارمەتیدانی یەکتر و کاری بە کۆمەڵ. ئامانج لێی یارمەتیدانی یەکتر بۆ بنیاتنانی ژیانێکی باشتر. ئەمە دروستکردنی کۆمەڵگەی بۆ دوای خۆیدا هێنا. دیارە لەسەرەتاوە، هەموان لەم کارە سودمەند دەبوون بەڵام لەگەڵ گەشەی بەرهەمهێنان و بەکارهێناندا چین و توێژی کەمدەرامەت زۆرتر پێویستیان بە یارمەتیدان بوو. کاری هەرەوەزی لە دێر زەمانەوە لە نیو کۆمەڵگەکاندا بوونی هەبووە و دەشبێ. دروێنەکردن و قوڕکاری و رەزرنین و هتد ئەو کارە هەروەزیانەی کە نمونەی هاریکارین لە نیو کۆمەلگەی کوردیدا و بەرهەمی ئەدەبی و

فۆکلۆریەکان نمونەیەکی زیندوی ئەم راستیەن. شیعرەکانی قانیع و گۆرنی هە درونە درونە دوو بەرهەمی دیار و بەناوبانگی کاری هەورەزین.

ئەم کارە خۆسکیە کۆمەڵایەتیانە دوورایی ئابوری و سیاسی بە دوای خۆیدا هێناوە. لە وڵاتانی رۆژئاوا ئەم دیاردەیە هەر لە زووەکەوە، بە تایبەت لەسەدەکانی هەژدە و نۆزدەوە شکڵ و شێوازی جۆراجۆری بەخۆوە گرتووە و تەنانەت هەندێکیان بوون بە هۆی لە دایبوونی ئەکتەری سیاسی و قەوارەی سیاسی. دروستبوونی دەوڵەت و کاری هەرەوزی بە شیوە فراوانیە کۆمەڵایەتیەکەی نەهێشت و دەزگا حکومیەکان جێگەیانی گرتەوە. یاخود روونتر بڵێم، ئامانجی کاری هەرەوەزی بوو بە ئەرکی دەوڵەت. لە وڵاتانی نیمچە-سۆسیالیست و تەنانەت بەرنامەی هەندێ لیبراڵ-دیموکارسی وڵاتانی ئەوروپی کە بە وڵاتانی خۆشبەختی ناودەبرێن کاری هەرەوەزی لە شێوەیەکەوە گواستەوە بۆ شێوەیەکی تر. بۆ نمونە خانو فەراهم کردن، مەشینی کشتوکاڵی و بیمە و ..هتد بەرجەستەبوون لە دەوڵەتدا. ئەمە دروستیەکی تیداهەیە، چونکە دەولەت هەموو سەرجاوە سروشتیەکانی زستە ژێر رکێفی خۆیەوە و کاروهەقدەستەکانیشی کۆترۆڵ کرد و نرخی شتومەکەکان و بە تایبەت باج دانان لەسەریان دیاری کرد. لەگەڵ رووخانی بلۆکی سۆڤێت و تێکشکانی ولاتانی پابەند بەوەوە و کەوتنە نێو ئەزمەی قوڵی سیستەمی لیبراڵ-دیموکراسی ئامانجی هەرەوەزگیری خستە خەتەرەوە و ئێستا لە ولاتانی پیشەسازی دنیادا ئەم کاری هەرەوەزیە ئاراستەی تری بە خۆوە گرتووە.

ئەوەی کاری هەرەوەزی لای ئێمە جیاوازتر دەکات لە ولاتانی تر، رێکخرابوونە. رێکخراو بە مانا حزبیەکەی نا، بەڵکو بە مانا پیشەییەکەی. دیارە کاری هەرەوەزی لە دنیای ئیستادا بەشێکە لە کاری ئابوری-سیاسی، بە رادەیەک کە تێکەڵاوبووە لەگەل دەزگا حکومیەکان و کۆمپانیا بازرگانیەکانش. ئەم حاڵەتە جۆرێک لە بیرکردنەوەی بە دوای خۆیدا هێناوە کە ئایا ئەم شیوازە لە کار خزمەت بە دەولەت ناکات یاخود ئەوە کاری حکۆمتەکان نیە؟ لە یەک وشەدا من دەڵێم؛ بەڵێ ئەوە کاری ئەوانە. بەڵام گەر حکومەت و دەوڵەت سەقەت بوون و مافیا بوون ئیتر دەبێ هیچ نەکرێ! بیرکردنەوەکان هەرچیەک بن لە ناوەڕۆکی کاری لەو جۆرە کەم ناکاتەوە چونکە لە بنەرەتدا سوودمەندیەکەی بۆ هەموانە یاخود بە پێداویستخوازەکانە. هەر کارێک شتێکی بنیات نا دەبێ دەستی پێوە بگیرێ!

ئێستادا لە جیهاند زیاتر لە سی سەد رێکخراوی تۆکمە هەیە کە لەسەر ئەم تەرزە کاردەکەن بەتایبەت لەسەر کێشەی ئاو و تەندروستی و خۆراکی پیویست. بە پی زانایری رێکخراوی چاودێری هاریکاری نێودەولەتی بێت زیاتر لە یەک ملیار مر□ق کاروچالاکی دەنوێنن لە بواری هاریکاری و هەروەزکاری نیودەوڵەتیدا. ئەم رێکخراوانە بە دوای دەرامەت پەداکردنیشەوەن و تەنانەت جوڵەی سەرکیان لەسەر ئەو یارمەتیە مالیانە بەندە کە پەیدای دەکەن لە سەرچاوەی جۆراوجۆرەوە. بە پیی هەمان سەرجاوە، رێکخراوە هەرەزیەکان سالانە نزیک بە دوو ترلیۆن و نیو دۆلار خڕ دەکەنەوە.

لە کوردستان بەهۆی ئەو بارە ناقۆڵایەی تیی کەوتووە ئیشوکاریەکانی کاری هاریکاری دەواتنین هەر بوونی نەبووە بەو شیوەیە. بە شیوەی تر هاتە دەر بەڵام بە ئامانجی دیاریکراو و مەبستئامیز. کاتێک یەکگرتووی ئیسلامی لەسەرەتاوە هات خەستەخانی دانا و بنکەی خێرخوازی کردەوە. لە رێگەی ئازار و خوێنی خەڵک و برسێتی هەژاران و مندالانەوە ئەم شیوازەی لە کاری نابوت کرد چونکە راستەوخۆ بۆ ئامانجێکی حزبی سیاسی دیاریکراو بەکاری هێنا و ئیستاش بەرهەمە خراپەکانی دەبینین. بۆیە لە ئەزمونی کوردستان کە وا یەکەم جارە دەستی بۆ ببردرێ و کەسیش نازانێ ئایا درێژە دەکێشێ یان زوو دەپرووکێتەوە گرنگە دوو شت لەبەرچاو بگیرێ. یەکەمیان خۆ دووربگرێ لە هەر شتێکی سیاسی بە تایبەت حزبی و فکری، دووەم گەر کارەکە چەند بچوک و کەم خایەنیش بێت با بە تۆمەیی ئەنجام بدرێ چونکە لەو نیوەدا ئەزمونێکی باش بە جێ دەهێڵێ و لەوانەیە لە رۆژگارێکی تردا ببێ بە بەردی بناغە بۆ هەر کارێکی تر.

وەک پێستر ئاماژەم پێدا ئەم شیوازە لە کارکردن دوورایی سیاسی بەخۆوە دەگرێ بەتایبەت لە ولاتانی نا-پیشەسازی پێشکەوتوو رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و ئەمریکای لاتین. دیارە لەوە باشتر نیە گەر خەڵک بتوانن نوێنەری خۆیان لە نیو جەرگەی کاروژیانی خۆیانەوە بگەێننە دەزگا حکومی و دەوڵەتیەکان بەڵام لەمە گرنگتر ئەم شێوازە لە کار گەر ببێتە بەشیک لە ژیانی ئاسایی کۆمەڵ ئەوا تەکانێکی کۆمەڵایەتی باش دەدات بە کۆمەڵگە لە هەر ئاڵوگۆڕێکی سیاسیدا گەر بێتە پێشەوە. ئیقا مۆراڵیس سەرۆکی ئێستای وڵاتی بۆلیقیا لە کێشەی ئاوەوە لەو وڵآتەدا لە ناوچەی دانیشتوانە بوومیەکانی ئەو وڵاتان□و□ هاتە دەرێ. زۆر نمونەی تریش هەن لەم بارەیەوە.

خال□ی سەرەکی من کە لێرەدا دەمەوێ بیڵێم کە ئەو کاری هەرەوەزیە یەکێکە لە کارە گرنگ و حازر بەدەستەکانی هەر کەس و جالاکوانێک گەر

دەیەوێ خزمەتێکی راستقینە بکات بەو ولاتە بەهەر کەم و کوڕیەکەوە، هەروەها تاکو دەکرێت لە مۆرکی سیاسی دووربخرێتەوە لەگەڵ ئەوەی کاراکتەرەکانی هەرچیەک بن. رێکخراوی سیاسی و مەبەستی سیاسی رووت کۆمەڵگەی کوردستانی تێکشکاندووە و بێ هیوای کردوە لەهەر پرۆژەیەکی کۆمەڵایەتی. لە دوایيدا دەمەوێ ئەوە بڵێم کە ئەم قسامەی من تەنها تێبینیە و بە هیچ شیوەیک نایخمەوە قاڵبی نەسیحەت و نەزەردان و مامۆستایەتی کردنەوە.

ئیدریس مستەفا